

U šumi prijestolnica

Od istog autora u izdanju Frakture
Europljani u izumiranju

Karl-Markus Gauß
U šumi prijestolnica

preveo s njemačkoga
Milan Soklić

Fraktura

traduki

Objavljivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za europske i međunarodne poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije (JAK), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije i Zaklada S. Fischer.

Naslov izvornika *Im Wald der Metropolen*

© Paul Zsolnay Verlag Wien 2010

© za hrvatsko izdanje Fraktura, 2016.

© za prijevod Zaklada S. Fischer po nalogu programa TRADUKI

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

ISBN 978-953-266-787-5

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 938117

PRVO POGLAVLJE

Grimaser iz Beaunea

Najgrdnijega grimasera u svojem životu vidio sam u Beauneu. Mjesto je preplavljeno turistima, opomenuo nas je jedan turist, uvjeren da ćemo se pridružiti njegovoj samoobmani i same sebe smatrati nomadima modernoga doba samo zato što putujemo na svoju ruku, a ne u zapakiranom aranžmanu kakve putničke agencije. Netrpeljivost turista prema turistu slična je netrpeljivosti provincijalca prema provincijalcu, ona urađa čudnovatim projekcijama vlastitoga bića među kojima je pustolov s kreditnom karticom jedna od najosobitijih. Susreće ga se posvuda, u pustinji i na visokim planinama on uzrokuje pustolovnu vrevu, a brodovlje mu rado opsjeda daleke pacifičke otoke, samo njemu poznate. Ne, nismo namjeravali prenoćiti u Beauneu, mjestu preplavljenom turistima. No nakon posjeta slavnom Hôtel-Dieuu ipak smo se dali u potragu za smještajem u ovom velikom gradiću.

Kada su namjesnik Nicolas Roulin i supruga mu Guilon de Salins 1443. godine naložili gradnju Hôtel-Dieua, jedina im je nakana bila, prema namjesnikovim riječima, dobrotvornim djelom spasiti vlastite duše u vječnosti. Nadmašivši svojim raskošnim razmjerima sve dotad viđeno, Hôtel-Dieu služio je više od šesto godina kao bolnica za siromahe, kojima se tu osim medicinske njege pružala i religiozna potpora. Gotička bolesnička dvorana duga je pedeset metara i široka četrnaest, pokraj obiju uzdužnih stranica pružaju se kreveti iz kojih su bolesnici mogli vidjeti kapelu i oltar što za-

tvaraju čeonu stranu dvorane, tako da se nisu morali dizati s bolesničke postelje kako bi prisustvovali svetoj misi.

Dvoranu nadsvođuje raskošan šiljasti luk. Na elegantnoj konstrukciji stropa najzanimljivije su poprečne drvene grede koje se doimaju kao da strše iz čeljusti rigajućih zmajeva, a prate ih luckasta lica kojima se potom suprotstavljaju groteskne životinjske glave. Lica su načinjena prema likovima poznatih građana Beaunea, a životinjske glave, svaka pridodana jednom od priprosto nacerenih građanskih lica, trebale su odavati što god o karakteru onih koje se ovdje zanavijek obilježilo u njihovoj poročnosti. Divili smo se mudroj djelotvornosti s kojom se tu bolesničku dvoranu opremilo primjereno njenoj medicinskoj svrsi, duhovnoj snazi na koju je upućen čovjek koji se okreće prema oltaru; pa ipak smo se više od svega čudili što u građevini koja je posvećena dvjema ozbiljnim svrhama, liječenju tijela i spasenju duše, nailazimo na takvu lakrdiju kakva se očitovala na drvenoj konstrukciji svoda nad bolesnikom, na porugu koja se imućnim ljudima Beaunea, koji su morali davati novčane priloge za održavanje hospicija, dvostruko ukazivala: u obliku njihovih vlastitih glupih lica, prikazanih smiješno, nasmrtno smiješno – i lica onih životinjskih glava koje su se rugale njihovoj škrtosti, pohlepi, ograničenosti i prostaštvu.

Pod ovim sam ga svodom prvi put vidio. Nije gledao prema gore, nije ni slutio da se gore može nešto otkriti, možda čak i sama sebe. Išao je u povorci jer u Hôtel-Dieu svatko mora ići u povorci, slijedio je druge, a ja sam slijedio njega, iz bolesničke dvorane u svečano dvorište iz kojeg se otvarao najljepši pogled na bogato raščlanjenu građevinu, raznobojni crijep, rezbarijama ukrašene krovne prozore, ploče od škrljevca, i na čijem je obodu stajao zdenac s ukrasima od filigranski izrađena kovanog željeza; slijedio sam njega, koji je slijedio druge, iz svečanoga dvorišta u manju dvoranu Saint-Huguesa, u koju se nekoć smještalo bolesnike i starce kojima je potrebna dugotrajnija njega, odatle pak u dvoranu Saint-Nicholasa, u kojoj

su neizlječivi bolesnici i samrtnici čekali svoj kraj; zajedno smo bili u ljekarni, kuhinji, prostorijama gdje su izloženi svakodnevnim uporabnim predmeti davno prošlih dana.

Bio je otprilike mojih godina, žilav, oštih crta lica, kratko podiššan i s čudnom bradicom koja se, poput bolna reza, kao tanka bijela pruga spuštala od donje usne do vrha brade. Izgledalo je da se pozorno posvećuje prizoru, ispruženom rukom pokazivao je nešto na pročelju zgrade ženi koja je stajala pokraj njega, bolno je za trenutak izobličio lice užasnuvši pritom nekoliko djece dok stajahu pred škarama za amputaciju, izlošku iz osamnaestoga stoljeća, a onda se priključio skupini muškaraca koji su u dvorištu palili cigarete.

Navečer sam ga ponovno vidio. Nakon što smo izišli iz Hôtel-Dieua, tumarali smo po gradu i tako dospjeli izvan kruga koji oko središta varoši opasuju stare, gotovo u cijelosti očuvane gradske zidine. Trg Madelaine četvrtast je i obrubljen platanama, tu smo pronašli Auberge Bouguignonne, koja iza neožbukana zida na kojem se dađu vidjeti tisuće svijetlih kamenova skriva mali hotel i restoran. Kada smo kratko nakon osam stupili u blagovaonicu, bila je gotovo sasvim popunjena. Stolići su, po francuskom običaju, bili tijesno stisnuti jedni uz druge i samo je još usko odstojanje među njima označavalo simboličnu granicu. Tko ovdje zauzme mjesto, ne pozdravlja ljude koji sjede za susjednim stolom, ne sluša što oni govore, jedva pola metra udaljeni od njega, nikada se ne miješa u njihov razgovor, ne zadire u njihov revir, kao što ni oni, sa svoje strane, ne slušaju njega i ravnodušno se drže svoga predmeta ne obazirući se na ono što on čini za svojim stolom. Na tom se sporazumu zasniva kultura francuskih restorana, bistrea koji vrve stolovima i stolcima, a ipak nisu mjesta za prisnost.

Čovjek s oštrom crtom na bradi bio je jedina osoba u tom restoranu koja je jela sama, vidio sam to još prije nego što smo i sami sjeli za stol, a što to znači znao sam na neki vegetativan način i prije

nego što mi se to predočilo u svim svojim zastrašujućim mogućnostima. Sjedio je lijevo ustranu, kojih četiri metra udaljen od mene, kad bih bacio pogled preko desnoga ramena svoje supruge ugledao bih njegovo lice koje se stalno pokretalo i na kojem su se odražavali najrazličitiji osjećaji koje se teško moglo protumačiti. Kad su nam poslužili predjelo, on je već bio zaokupljen glavnim jelom, ali još više od toga pokušajima da pronađe osobu koja bi ga mogla osloboditi prisile da jede sam. Taj samojed nije znao ništa o simboličnoj granici koje se treba pridržavati u restoranima poput ovog, smatrao je da prostornu blizinu smije shvatiti kao poticaj za druženje. Najprije je pokušao s parom koji je sjedio lijevo od njega, očito mještanima Beaunea, koji se nisu pokazali spremnim dopustiti strancu da ih uči novim običajima. Otresito su reagirali na njegov pokušaj da stupi s njima u razgovor o donesenim jelima, odvrćali su mu s tek nekoliko riječi, a onda prekinuli razgovor i više se nisu dali smesti u svome stavu da sjede kraj njega i pritom ga ne zamjećuju. Čovjek je, kako smo malo pomalo dokučili, bio iz Nizozemske, francuski mu nije zvučao loše, a ni njemački, kojim je razgovarao s turistima desno od sebe, nije bio nimalo slabiji. Dvoje Nijemaca, elegantna gospođa od kojih pedeset godina i muškarac visoka rasta, sklon gojaznosti, po prilici osam ili deset godina mlađi od nje, dali su se namamiti u razmjenju sudova o francuskoj kuhinji i hotelijerstvu, no potom se ograničiše na jednosložne riječi, ne samo sa susjedom, nego i u međusobnom razgovoru, za koji sad više nisu mogli biti sigurni pripada li samo njima. Napustili su lokal prije svih drugih gostiju, njihov pozdrav čovjeku koji se u restoranu suviše rado želio iskazati kao njihov pratilac ove večeri zvučao je šturo, kako i priliči bjeguncima.

Sad sjedi sam, traži štogod čime će se zabaviti, ponovno pregledava vinsku bocu, bratimi se s konobarom, osvrće po prostoriji tražeći pomoć, žudi da susretne makar jedan pogled koji neće izbjeći njegovu, a ipak ne nalazi nijedan, u javnosti ovoga restorana

ostaje sasvim sam sa sobom, pa, iako mu se to u životu možda već često događalo, stječe se dojam da se na to još nije naviknuo. Kad mu donesu desert, on već govori sam sa sobom, isteže se naglim pokretima sad na jednu sad na drugu stranu, a onda naprijed sve do pola stola, odakle se opet tako žurno baca natrag da naslon njegova stolca zaječi.

Potom se na njegovo lice, koje je dosad svakih nekoliko sekundi mijenjalo izraz i bilo u stalnom pokretu, navlači čudovišna promjena. Silnim naporom napinje gotovo sve mišiće lica koje se koči u potresnoj grimasi. Uglata brada pritišće prsa, tako da mu tamo gdje počinje vrat iskaču zadebljanja, usne, stisnute kao u grču, čvrsto zabravljaju usta, od gornje usne s obje se strane prema bradi spušta kao u meso usječena brazda pa ova izgleda naduto, rascijepljena bijelom crtom bradice. Nosne bore spuštaju se od izvijenih nosnica prema ustima kao dva polukružna reza i tamo se sjedinjuju s usjecima koji vode prema bradi. Sam je nos toliko naprčćen da mu korijen skupa s bolno stisnutim obrvama tvori jednu jedinu izobličenu nateklinu na kojoj se oštro ističe bezbroj malih črkavih bora.

Svjedok sam elementarnoga psihičkog događaja, grandioznog prizora zlostavljane prirode, sve se u prostoriji stišalo, nema više zveckanja posuđa i pribora za jelo, smijeha i zveketa čaša, pa mi se u toj tišini čini kao da čujem mišiće samojedaja dok se hrvaju sa svojim grčem, škrgut zuba, dahtanje od napora koji mu pričinjava kazalište u kojem samozaboravno izlaže sama sebe.

Nikada nisam vidio tako dramatičnu igru na nečijem licu, ni kao dijete, kad smo za kišnih dana tijekom ljetnih praznika priređivali svoja svjetska prvenstva u krevljenju pa su se djeca iz naše četvrti upinjala nadmašiti jedni druge u grimasama. Cijelo lice samojedaja doima se istodobno i napuhanim i stisnutim, kao da ga je izobličila neka neizmjerena sila. Izraz u kojem se on u toj grimasi skamenio mnogoznačan je, to je izraz neizreciva očaja, ali i u sebe zaključane oholosti, pa premda on, koji je dotad bio tako nemiran,

sada sjedi nepomično i opušteno i nikakav trzaj više ne oživljuje okamenjeno lice, ipak mi se čini kao da će svakih par trenutaka promijeniti svoj izraz, tako da koji put pomislim da se ceri, koji put opet da plače, načas sam uvjeren da pred sobom vidim čistu zloću, a onda opet nepatvorenu bol.

Što se tako užasno kreveljiš, pita me moja žena. Kad me sluša dok telefoniram, ona zbog moje beskarakterne sklonosti oponašanja većinom zna s kime govorim i čiju sam boju glasa, brzinu govora, čije narječje nenamjerno preuzeo. Premda nikad prije nisam doživio da se netko tako bez ustručavanja izgubi u grimasi, ipak sam bio uvjeren da sam tu grimasu već otprije poznao. Ali ni te večeri, kao ni sljedećih, nisam uspio dokučiti s čim bi se to dalo povezati.

Messerschmidt Jedan naputak

Cijeli taj kompleks koji obuhvaća raskošan gornji dvorac, prostrani vrt što se niz brežuljak spušta prema gradu te, uz nekoliko sporednih zgrada, još i prizemnicu donjega dvorca na obodu vrta, dao je početkom osamnaestoga stoljeća sagraditi vojvoda princ Eugen. Budući da se s gornjega dvorca pruža veličanstven pogled na grad, cijeli se kompleks naposljetku nazvao Belvedere. Gornji, kasnije završeni dvorac, najznačajnije djelo arhitekta J. Lucasa von Hildebrandta, princ Eugen bijaše namijenio vojvodskome pokazivanju, u svečanostima, primanjima i sličnim prigodama kakve priliče jednom od najbogatijih ljudi, najpametnijih umova i najbezobzirnijih vojskovođa Europe; donji dvorac sagrađen je kao ljetna rezidencija. Tek mjesecima nakon što me je zaokupio grimaser iz Beaunea sinulo mi je odjednom da sam ga prvi put sreo tamo, u Donjem Belvedereu.

Danas je u Belvedereu smještena Austrijska galerija, a u donjem su dvorcu poglavito izložene starije zbirke. I baš tamo, u dvorani

koja je izgledala kao da je samo njemu namijenjena, naišao sam kao dvadesetogodišnjak na njega, grimasera koji se u Beauneu izdavao za Nizozemca i koji već više od 230 godina putuje po svijetu pod svakojakim imenima i prezimenima. Dvorana bijaše namijenjena takozvanim karakternim glavama austrijskoga kipara Franza Xavera Messerschmidta, koje je ovaj stvorio u Bratislavi između 1777. i 1783., te ih sam nazvao “Köpf-Stückhe” (glavoprimjerci), nakon što su mu, umjetniku kojega se početka veličalo, otkrili “pometnju u glavi”, što je uništilo njegovu akademsku karijeru u Beču. Navodno je načinio 69 takvih glava, 55 je sačuvano, neke od njih mogu se vidjeti u Donjem Belvedereu.

Ti “Köpf-Stückhe”, kojih je sedamnaest načinjeno od alabastera, a većina od metala, jesu poprsja koja svoj ljudski predmet većinom prikazuju s lica, i to od tjemena nadolje, otprilike do ramena. A to što ona prikazuju najdivljije su grimase u povijesti umjetnosti, dotad neviđeno izobličena lica čiji se mišići uzajamno napinju na način koji je doduše anatomski moguć, ali u svakodnevici nimalo vjerojatan, pa ih tako nagrđuju u zastrašujućoj označenosti; označenosti koja ne znači izvjesnost jer na tim licima, čije su oči širom razrogáčene ili grčevito zatvorene i usne toliko stisnute tako da se obrazi od napora čudnovato nadimaju, a vrh brade takvom silinom pritišće vrat da stvara bezobličnu oteklinu, dok se čelo nabire u stravičnim urezima bola, ukratko: premda se na tim licima ne pokazuje ništa što bi proturječilo anatomski mogućem, ipak je ono što se na njima i s njima događa krajnje nesvakidašnje. To onda ima i neobičnu, dodatno iritirajuću posljedicu: budući da za takav mimički ekstremizam ne posjedujemo svakodnevna iskustva, ne znamo ni kako tumačiti izraze tih lica pa nas te naknadno imenovane “karakterne glave” zapravo ostavljaju u potpunoj neizvjesnosti kad je riječ o karakteru prikazanih osoba.

Već je Messerschmidtove suvremenike to toliko zbunilo da su umjetnika, koji je u Beč došao 1755. kao devetnaestogodišnjak, da

bi mu već nekoliko godina potom bila povjerena izrada kolosalnih brončanih poprsja carice Marije Terezije i njezina supruga Franje I. Stjepana, nastojali oglasiti ćudljivo mušičavim osobenjakom. Obecanu profesuru na Akademiji uskratili su mu jer se počeo udaljavati od savršeno sabrane barokne reprezentacijske umjetnosti, te su umjetniku, koji tada još ne bijaše napunio ni četrdesetu godinu života, umjesto toga ponudili da se uz pristojnu naknadu pomiri s odlaskom u mirovinu. Messerschmidt je tu ponudu osorno odbio, jer on nije bio državni umjetnik, premda je kao takav u mladosti stekao velik ugled pa su mu povjeravali izradu portretskih poprsja vojvoda i grofova koliko i mramornih skulptura svete Marije i svetog Ivana, što se i danas mogu vidjeti u stolnoj crkvi svetoga Stjepana. Messerschmidt je napustio Beč, otišao u München i naposljetku u Bratislavu, gdje je živio za svoju umjetničku misiju koju se smatralo hirom jednog luđaka, za “Köpf-Stückhe”, koje je sad stvarao slobodno i nije se morao osvrutati na dvor i dvorske ocjenjivače ukusa.

No ovi su mu ušli u trag i tamo, gdje je 1783. umro sa samo 47 godina. Netko nepoznat načinio je nekoliko godina nakon njegove smrti prvi popis “Köpf-Stückhe” i propratio ih nazivima koji su i danas u uporabi, a da pritom ni najmanje ne pridonose razumijevanju tih glava, osjećajnih ekspresija koje se u njima materijaliziraju i Messerschmidtova djela. Oni u najboljem slučaju odstupaju od karaktera koji pokušavaju opisati, ali mnogo češće ometaju ozbiljnost kao i dosjetljivost Messerschmidtovih portreta priprostim poučnošću, koja pokušava izići nakraj sa zagonetkom glava naslovima kao što su “svjesno šašavi obješenjak”, “čovjek kojega muči tvrda stolica” ili “glupan”.

Onomad, pri svojem prvom posjetu Beču, više sam slučajno dospio u galeriju u Donjem Belvedereu, ali sam potom u Messerschmidtovoj dvorani s licima koja se krevelje nužno ostao bez daha. “Köpf-Stückhe”, koje sam tamo mogao vidjeti, ostavili su na mene

istodobno i zastrašujući i grohotom komičan dojam, a taj dvostruki učinak čuđenja, naime da se promatrajući te glave biva obuzet paradoksalno suprotnim osjećajima, čini se da je već sadržan u tim objektima, on je energija koja zrači iz njih samih.

Grimaser kojega sam trideset godina poslije na izvjestan način susreo u prirodi, premda u krajnje kultiviranoj prirodi francuskoga restorana, nosio je ovdje, u dvorani Austrijske galerije, naziv “Veliki zlotvor”. Onomad još nisam znao ništa o Messerschmidtu, ni to kako su ga otjerali iz Beča, a ni kako su potomci pokušali patologizirati njegove karakterne glave koje su se svojem vremenu činile posve čudnim i jedinstvenim, a i danas se u osnovi tako doimaju. Ali i tada, kad sam još vjerovao da naslov potječe od samog umjetnika, stajao sam smeten pred njim. Naposljetku sam ga samome sebi objasnio kao šalu koju je kipar sebi dopustio jer se “Veliki zlotvor”, koji svoje lice izobličuje u grimasu punu bora i nateklina, u njoj nipošto nije mogao prepoznati kao onakav kakvim bi trebao biti prema svojem nazivu. Izgledalo mi je da ta čudovišna lubanja od kositra i olova, to silovito unakaženo lice, izražava bol i patnju, nepodnošljiv tjelesni bol i grčevito u sebi zatvorenu duševnu patnju. Kad sam se nakon obilaska dvorane zadivljen i začuđen vratio “Velikom zlotvoru”, učinilo mi se da u njegovu nateklom licu prepoznajem još nešto sasvim drugo: tračak prijezira, grčem mišića gotovo prekrivenu porugu.

Još sam često otada u novinama, katalozima i knjigama nailazio na slike “Velikog zlotvora” i drugih Messerschmidtovih “Köpf-Stückhe”. I upravo zbog toga što sam ih svaki put drukčije vidio, uvijek sam na isti način doživio: da se s karakternim glavama ne može izići na kraj psihološki, njih se ne može razumjeti pomoću našeg repertoara izraza lica, one zbunjuju upravo zato što se ne daju svesti na karakter koji navodno raskrivaju; i ni na koji drugi karakter, uostalom, i ni na jedan od osjećaja koje poznajemo.

U tim se licima uvijek ocrtava i suprotnost onoga što se na prvi

pogled čini da one znače. I svaka je od tih glava zaseban prizor u kojem se suprotstavljeni karakteri međusobno hrvaju, međusobno bore – i na zastrašujući način, točnije: na sablažnjiv način, miješaju jedan s drugim.

Soliman, preparirani prosvjetitelj Addendum

Tek se prije nekoliko godina utvrdilo da je poprsje koje prikazuje vojvodu Josepha Wenzela I. od Liechtensteina djelo Franza Xavera Messerschmidta. Vojvoda od Liechtensteina nije bio makar koji austrijski aristokrat, nego je kao gospodar Liechtensteinskog majorata vladao nad milijunom podanika te je sa svojim latifundijama važio za najbogatijeg čovjeka u monarhiji. Kao prosvijećeni despot, nipošto se nije zadovoljavao samo radosnim trošenjem feudalnog bogatstva koje su mu donosila baštinjena imanja, nego je ovima nastojao upravljati posve produktivno i učinkovito ih poboljšati suvremenim merkantilizmom, prema mjerilima svoga vremena i staleža. Poprsje koje je Messerschmidt za nj načinio, vjerojatno godinu dana prije nego što je napustio Beč, pokazuje kipara na njegovu putu od proslavljenoga reprezentacijskog umjetnika do izopćenog tvorca onih “Köpf-Stückhe”.

Joseph Wenzel I. prikazan je iznenađujuće naturalistički, i to, kao i kasnije “karakterne glave”, samo od glave do golih ramena. Prikazan je bez insignija svoje moći, bez ikakvih uresa svoga staleža, samouvjeren stari čovjek malena lica koje se sužava prema bradi, zadignutih obrva, zavinuta nosa, čulno širokih usana i s izrazom lica na kojem se podjednako ističu britka inteligencija i blagi podsmijeh ili, točnije: izgleda kao da se ističu, jer Messerschmidta već na ovom portretnom poprsju odlikuje dvoznačnost, pa i mnogoznačnost izraza koji se ne da lako artikulirati.

Otprilike deset godina prije nego što ga je Messerschmidt skamenio u vječnosti, Joseph Wenzel I. doveo je jednog čovjeka u Beču i učinio ga svojim vojvodskim komornikom i putnim pratiocem. Pod komornikom se ne smije zamisliti nekakvog lakeja koji svojem gospodaru prazni noćnu posudu i ovome, ako mu je to možda prevelik napor, pomaže pri odijevanju i svlačenju. Komornik je naprotiv bio jedna od najbliskijih povjerljivih osoba svoga grofa, vojvode, cara, čovjek kojemu bijaše namijenjena uloga šaptača i koji je bio obaviješten o zbivanjima na dvoru, ali i jednako dobro poznao raspoloženje naroda, čovjek koji je svojem gospodaru mogao pomoći savjetima koje ovaj nije mogao čuti od sebi ravnih, a ni od plaćenih laskavaca; osim toga i intelektualac, upućen u duhovna strujanja čije je poznavanje država zabranjivala.

Komornik Angelo Soliman bio je tako uspješan u došaptavanju da nije samo od svoga gospodara dobivao svakojake povjerljive zadatke i bio odašiljan u delikatna poslanstva, nego je uskoro postao popularnim likom u cijelome Beču. Legendarno dobar glas koji je vojvoda stekao kao velikodušni dobročinitelj bečkih prosjaka i siromaha navodno je dobrim dijelom mogao zahvaliti i Solimanu, koji je vojvodin milostivi pogled umio usmjeriti na stvari koje ovaj, koji se svojim zlatnim kočijama uzdizao nad drugim visokim aristokratima gotovo do monarhističkog statusa, nipošto ne bi zapazio.

Kad se Soliman drznuo da, ne pitajući gospodara za dopuštenje koje bi mu sigurno bilo uskraćeno, oženi jednu bečku građanku, Joseph Wenzel I. ga je, doduše, bez oklijevanja lišio njegovih naslova i uklonio iz svoje blizine. Pa ipak ga je odmah nakon smrti vojvode, koji ne bijaše velik samo u svojim dobročinstvima, nego i u gnjevu, njegov sin odmah vratio u službu. Soliman, koji se služio mnogim jezicima, bio je osvjedočeni prosvjetitelj te je posljednjih godina svoga života postao član masonske lože "Do istinske sloge". Omiljen u narodu i visokocijenjen u obrazovanim krugovima, Soliman

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Knjiga je objavljena uz potporu Grada Zagreba.

Grad Zagreb

Nakladnik Fraktura, Zaprešić

Za nakladnika Sibila Serdarević

Urednik Seid Serdarević

Lektura i korektura Antonija Vidović

Prijelom Maja Glušić

Godina izdanja 2016., kolovoz

Tisak Feroproms, Zagreb

ISBN 978-953-266-787-5

www.fraktura.hr fraktura@fraktura.hr

T: +385 1 335 78 63 F: +385 1 335 83 20

Fraktura je dobitnik Nagrade Londonskog sajma knjiga
i *Booksellera* za najboljeg međunarodnog nakladnika 2015.

